

ABORTUS: TOEN, NU EN STRAKS

Door Corinne Ellemeet

Amsterdam, 18 november 2022

Symposium Nederlands genootschap
van Abortusartsen ter gelegenheid van
30-jarig bestaan

GROENLINKS

Goedemiddag,

Ik ben erg blij om hier te zijn. Op dit 30-jarig jubileum van het Nederlands Genootschap van Abortusartsen. Heel fijn om u te zien, artsen, verpleegkundigen, assistenten en medewerkers van klinieken en bestuurders. Ik hoop u later op de middag ook nog te spreken.

En ik voel me vereerd dat ik vanuit mijn rol als politica en ook een beetje als historica de Nederlandse abortuspraktijk met jullie mag beschouwen. Want dit onderwerp, uw werk, is weer actueler dan ooit. De strijd over het recht op goede abortuszorg is weer losgebarsten. Voor- en tegenstanders laten zich luid horen. In ons land nog afgelopen weekend. En over de oceaan vorige week tijdens de verkiezingen was het een doorslaggevend thema bij het bepalen van de stem van vele Amerikanen. Lange tijd heb ik gedacht dat dit strijd van mijn moeder was. Dat deze strijd was afgerond. Maar dat is niet het geval.

Vanmiddag wil ik die politieke strijd in een historisch perspectief plaatsen.

Ik wil jullie meenemen in de ontwikkelingen in het verleden die verklaren waarom het vertrekpunt van abortuszorg nog altijd het Wetboek van Strafrecht is. Ontwikkelingen die verklaren waarom jullie nog te vaak over het hoofd worden gezien. Niet de erkenning krijgen in het zorgveld die jullie verdienen. Waarom jullie bijvoorbeeld in de coronacrisis vergeten worden. Ik ben niet bereid om me daarbij neer te leggen. Maar daarover later meer. Eerst terugkijken.

Ik wil met jullie twee belangrijke momenten bespreken. Te beginnen met 1911, het jaar waarin de zedenwet werd aangenomen en abortus werd verboden. En vervolgens 1984, toen met de Wet afbreking zwangerschap abortus weer werd toegestaan.

Deze sleutelmomenten vonden plaats midden in de eerste en de tweede feministische golf. De politiek besliste over de status van abortus. En vrouwen lieten zich horen. Als ik vandaag spreek over vrouwen dan doel ik op de inclusieve term waar alle mensen met een baarmoeder toe behoren.

1911: EERSTE FEMINISTISCHE GOLF EN DE ZEDENWET

Wat gebeurde er precies in 1911? In dat jaar werd de zedenwet aangenomen. De zedenwet was onderdeel van het strafrecht, waarmee alle abortussen illegaal werden. De persoon die daar een belangrijke rol in heeft gespeeld was de gynaecoloog Hector Treub. Hij onderzocht de abortuspraktijk in Nederland en de gevolgen daarvan voor de vrouw. In zijn onderzoek legde Treub zijn lezer de volgende casus voor.

Op 2 juni 1907, wordt er een vrouw opgenomen in het ziekenhuis in Rotterdam. Zij was 30 jaar en moeder van twee kinderen. Een jongen van 9 en een meisje van 8. Zij komt het ziekenhuis in rond half acht 's avonds. Ze is plotseling ziek geworden, heeft een pijnlijk opgezette buik, rilt, geeft over en heeft koorts van ruim 40 graden.

Zij blijkt te lijden aan de gevolgen van een slecht uitgevoerde abortus.

Om negen uur 's avonds, slechts anderhalf uur later, zou zij overlijden.

Al is het 115 jaar geleden, ik krijg nog steeds kippenvel als ik dit soort verhalen hoor. Als ik me probeer te verplaatsen in de pijn, de angst en de eenzaamheid van deze vrouw. En alle vrouwen die dit moesten doormaken.

Deze gynaecoloog Hector Treub wordt in de geschiedenisboeken vaak geroemd om zijn feminisme. Hij liet als arts veel vrouwelijke studenten toe. Hij opende een vrouwenkliniek in Amsterdam. En hij zette zich, nota bene met Aletta Jacobs, in voor een betere sociale en maatschappelijke positie van de vrouw.

Maar abortus. Daar was hij tegen. In zijn onderzoek, wat uiteindelijk een drijvende kracht voor de zedenwet, concludeerde hij het volgende:

“Het misdrijf is een bron van ernstig gevaar voor het leven en de gezondheid der vrouwen die het aan zich begaan of laten begaan.”

En hier gaat hij de fout in. Abortus op zichzelf was geen gevaar voor de vrouw. Althans, niet meer dan het uitdragen van een zwangerschap in die tijd was. Nee het was de wijze waarop de abortus werd uitgevoerd, wat een gevaar was voor de vrouw. Abortus verdiende het juist om ook door artsen serieus genomen te worden, om onderzoek te doen naar een veilige behandeling. Maar die conclusie werd niet getrokken. Artsen – een mannelijke beroepsgroep – waren fel gekant tegen deze ingreep. En er werd door hen neergekeken op de verloskundigen die in die tijd zonder de kennis en kunde van artsen abortussen verrichtten.

Zoals arts en professor De Josselin De Jong het indertijd formuleerde:

“De vrouwen, die deze praktijk drijven, zijn voor een goed deel gedegenereerde vroedvrouwen in ruste.”

Opvallend genoeg is de periode waarin dit oerconservatieve besluit werd genomen om abortus illegaal te maken ook de tijd van de eerste feministische golf. Overal werden feministische clubs opgericht. Zoals de Vereniging voor Vrouwenkiesrecht, de Groningse Vrouwenbond of de Vereeniging tot Verbetering van den Maatschappelijken en den Rechtstoestand der vrouw in Nederland.

Het waren misschien niet de meest pakkende namen. Maar het was duidelijk waar ze voor stonden.

En dat is voor mij nu ook een belangrijke les. Feministen kunnen zich in de samenleving laten horen maar dit is geen garantie voor progressieve vrouwvriendelijke besluiten in de politiek. De politieke macht doet lang niet altijd recht aan de geluiden in de samenleving. En in 1911 was de Tweede Kamer natuurlijk ook nog een mannenbolwerk. Niet zelden loopt de politiek achter bij de maatschappelijke ontwikkelingen.

Door abortus toen zo in het strafrecht op te nemen, werd de ingreep verder de illegaliteit in geduwd. De verloskundigen, die toch tenminste met enige kennis van zake en goede instrumenten werkten, moesten stoppen met het verrichten van abortussen. De vrouwen waren in één klap aangewezen op de engeltjesmakers. Het tijdperk van zeepsop en breinaalden was aangebroken.

En zoals het toen in het strafrecht kwam, zo staat het er - meer dan een eeuw later - nog steeds.

1984: TWEEDE FEMINISTISCHE GOLF EN DE WET AFBREKING ZWANGERSCHAP

Het tweede belangrijke politieke moment is 1984, toen de wet afbreking zwangerschap van kracht werd. Deze wet was het sluitstuk van jarenlange strijd van feministen om abortus te legaliseren. En dit moment speelde zich af midden in de tweede feministische golf.

Een belangrijke ontwikkeling voorafgaande aan de wet in 1984 was het feit dat artsen zich inmiddels wél al bezighielden met abortus. Dat begon in de jaren 50. In die jaren moest daar nog wel een huisarts voor de cel in, maar in de jaren 60 werden artsen niet meer vervolgd. Abortus werd geleidelijk aan meer gedoogd.

De eerste abortuskliniek zou openen in Arnhem en in 1973 verhuisde de Bloemenhovekliniek naar Heemstede. Dit ging goed tot 1976.

Het was toenmalig minister van justitie Dries van Agt die opdracht gaf om de Bloemenhovekliniek te sluiten. Maar de vrouwen lieten dat niet gebeuren. Driehonderd vrouwen bezetten 2 weken lang de kliniek. Jullie vast bekend. En met resultaat. Abortus tot 13 weken zou worden gedoogd.

Maar nu lag de bal wel bij de politiek. En vanuit de vrouwen lagen er drie duidelijke eisen.

1. Abortus uit het Wetboek van Strafrecht.
2. Abortus in het ziekenfonds.
3. De vrouw beslist.

Wat ze kregen was de Wet afbreking zwangerschap. Beter dan de zedenwet. Maar de vrouwen toen waren er niet onverdeeld blij mee.

Om de onvrede te uitten staakten in 1981, voor de behandeling in de Eerste Kamer, tussen de 400 en 500 duizend vrouwen.

Een van de grote struikelblokken bij de wet zoals die er toen uiteindelijk lag was de verplichte bedenktijd. De vrouw werd verplicht 5 dagen na te denken na haar bezoek aan de arts. Toen abortus nog gedoogd werd, hoefde dat niet.

Dan moet ik denken aan de vrouwen die op 31 december 1983 hun zwangerschap afbraken. Zij konden daar zo lang over nadenken als zij zelf wilden. En aan de vrouwen die zich op 1 januari 1984 melden. De abortuswet was net ingegaan. En de abortusartsen toen waren ineens verplicht om minimaal 5 dagen te wachten. De vrouw werd niet meer vertrouwd, netzomin als de arts. Hen werd verplicht die 5 dagen bedenktijd opgelegd.

Dit was een duidelijke stap terug.

Net als in 1911 was het besluit van de wetgever in 1984 geen weergave van de luide roep die voortkwam uit de feministische golf. Natuurlijk was de Wet afbreking zwangerschap een verbetering in die zin dat er nu een juridische grond voor abortus was. Een minister kon niet meer op eigen houtje vrouwen de toegang tot abortus ontzeggen. Maar de wet lag nog mijlenver af van de wens van vele vrouwen.

2022: DERDE FEMINISTISCHE GOLF EN WIJZIGINGEN ABORTUSWET

Dat brengt ons bij het heden. Nu is abortus weer onderdeel van het politieke debat en wordt voor het eerst sinds 1984 de abortuswet gewijzigd. En nu doen we dat wel op de juiste manier.

En ook nu zitten we weer in een feministische golf.

Deze keer is de feministische golf een reactie op conservatieve stromingen die in een groot deel van de westerse wereld aan kracht winnen. En als ze aan de macht komen, het recht op abortus in twijfel trekken. Of zelfs helemaal verbieden.

We hebben allemaal gezien wat er in de Verenigde Staten is gebeurd. En jullie als abortusartsen krijgen nu de vrouwen uit Polen in de spreekkamer, omdat zij in hun thuisland geen toegang tot abortuszorg meer hebben, niet eens wanneer er een medische reden is.

Gelukkig gaat het hier in Nederland niet die kant op. Wij hebben een wet die voorkomt wat we in Amerika zien gebeuren.

Maar die Wet afbreking zwangerschap verdient wel aanpassing. Een belangrijke aanpassing hebben we ook met jullie hulp en inzet inmiddels voor elkaar. Per 1 januari 2023 wordt de verplichte vijf dagen beraadtermijn afgeschaft.

En ook hier denk ik weer even aan de vrouw die op 31 december haar behandeling ondergaat. Die zeker is van haar besluit en toch nog 5 dagen moest wachten. Je voelt aan alles dat de wettelijke verplichting niet klopt. Maar ben blij voor de vrouw die op 1 januari 2023 de kliniek binnen komt. Nu staat zij weer centraal. En krijgt zij zoveel tijd als ze nodig heeft. Zij hoeft niet meer onnodig lang te wachten. Met de soms nare gevolgen van dien.

De tweede verandering die ik wil doorvoeren in de Wet is het beschikbaar maken van de abortuspil bij de huisarts.

Want vrouwen zijn verschillend. Sommige willen graag in de kliniek worden geholpen. Door een abortusarts. Maar anderen willen graag dichterbij huis worden geholpen, door hun vertrouwde huisarts.

En die wens van de vrouw, die staat voor mij centraal. Uiteraard met voldoende kwaliteitswaarborgen.

Maar als die wet het haalt dan zijn we er nog niet. Het politieke sluitstuk is abortus uit het Wetboek van Strafrecht. De eerste eis van de feministen uit de jaren 70 moet nog worden ingelost.

Abortus is geen misdaad.

Abortus is zorg.

Abortus is een recht op zorg.

Daarom werk ik aan een initiatiefwet om abortus uit het strafrecht te halen.

Want mensen die in abortusklinieken werken zijn geen criminelen. Abortusartsen en verpleegkundigen zijn zorgverleners. En jullie zouden nooit moeten hoeven nadenken over het openbaar ministerie of het strafrecht. En de wet moet jullie behandelen als zorgverleners.

TOEKOMST

Maar alleen een goed wettelijk kader is niet voldoende. Wij moeten ook nadenken over hoe we de abortuszorg dan georganiseerd willen hebben. Hoe we de vrouw het best ondersteunen.

En daar hebben jullie, mensen die abortuszorg verlenen, een belangrijke rol in. Jullie zijn ook een onmisbare schakel in de zorg voor vrouwen. Nu en in de toekomst.

Dat begint met meer erkenning voor jullie werk. Waar zouden we zijn zonder jullie? En hoe is het mogelijk dat er in de zorg een blinde vlek is voor abortusklinieken? Dat abortusarts nog altijd een niet erkende beroepsgroep is?

Voor mij is dit onacceptabel. Ik wil dat jullie een volwaardige groep zijn die gehoord en gezien worden. Dat het taboe wordt verbroken. Dat er meer openheid komt, en abortuszorg uit het verdomhoekje wordt gehaald. Dat jullie de erkenning en waardering krijgen die jullie verdienen. En jullie niet langer het gevoel hebben dat je moet verbergen welk werk je doet, maar het met trots kunnen uitdragen, als je dat wil.

Ook hier zal ik mij de komende tijd voor inzetten. Het mag nooit meer gebeuren dat jullie bij een crisis zoals corona over het hoofd worden gezien. De sterke lobbykracht van de Federatie Medisch Specialisten zou zich ook voor jullie belangen moeten inzetten. Dit vraagt wat van de politiek maar ook van de zorg. Tegen andere zorgverleners zeg ik: heb respect voor het werk van je collega's in de abortuszorg. Tegen de andere artsen zeg ik: zie abortusartsen als jullie naasten, als jullie gelijken.

Want aan het nut van jullie werk kan toch ook in deze tijd niet meer getwijfeld worden? Ik ben jullie dan ook dankbaar dat jullie deze keuze hebben gemaakt, voor het werk in abortuszorg. Jullie hadden een makkelijkere route kunnen kiezen, kunnen kiezen voor een specialisatie met meer maatschappelijk aanzien. Maar dat hebben jullie niet gedaan. Jullie hebben gekozen voor het belang van de vrouw. En daarom wil ik eindigen met een dankjewel uit de grond van mijn hart.

Dank jullie wel, namens alle vrouwen in Nederland voor het ongelooflijk waardevolle werk dat jullie verrichten. Zonder jullie waren wij nergens.